२.३ सामाजिक सुरक्षा :

नेपालमा ज्येष्ठ नागरिकहरु सामाजिक संरक्षण प्रणालीका प्रमुख लाभग्राही समुहमध्ये एक हुन् । नेपालको संविधानले ज्येष्ठ नागरिकहरुको सम्मानपूर्वक जीवनयापन, सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणको अधिकार सुनिश्चित गरेको छ। यसै अनुरुप सरकारले ज्येष्ठ नागरिक भत्ता, निःशुल्क वा सहुलियतपूर्ण स्वास्थ्य सेवा, वृद्धाश्रम तथा दिवा सेवाकेन्द्र जस्ता विभिन्न कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै आएको छ।

२.३.१ : सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने ज्येष्ठ नागरिकको वर्ग र मासिक भत्ता दर

लाभान्वित वर्ग	भत्ता प्राप्त गर्न योग्य उमेर र अवस्था	मासिक रकम रु.
ज्येष्ठ नागरिक	७० वर्ष उमेर पुगेका (आ.व.२०७८/७९ सम्म)	४०००
	६८ वर्ष उमेर पुगेका (आ.व.२०७९/८० बाट लागुहुने)	
	७० वर्ष उमेर पुगेका (आ.व.२०८२/८३ बाट लागुहुने)	
अन्य ज्येष्ठ नागरिक	६० वर्ष उमेर पुगेका साविक कर्णालीका मुगु, हुम्ला, जुम्ला, डोल्पा र कालिकोट जिल्लाका नागरिक	२६६०
	६० वर्ष उमेर पुगेका देश भरिका दलित नागरिक	
एकल महिला	६० वर्ष उमेर पुगेका विवाह नगरी बसेका महिला	२६६०
	६० वर्ष उमेर पुगेका सम्बन्ध विच्छेद गरी बसेका महिला	
	६० वर्ष उमेर पुगेका पतिको मृत्यु भएका महिला	

श्रोत: राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग

२.३.२ : सामाजिक सुरक्षा भत्तामा आवद्ध ज्येष्ठ नागरिकको संख्या

आ.व.	अन्य ज्येष्ठ नागरिक	दलित ज्येष्ठ नागरिक	ज्येष्ठ नागरिक एकल महिला	ज्येष्ठ नागरिक क्षेत्र तोकिएका
२०७९/८०	१६२७९२१	१५२८०२	२१२६७०	१६६२२
२०८०/८१	१६८९१९६	१५६१६१	१८१८६३	१६४८०
२०८१/८२	१७१९८००	१५७८८७	१५९३१०	१६५९०

श्रोत : राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग

"ज्येष्ठ नागरिक उत्थानशीलता : बदलिदो विश्वको लागि अपरिहार्यता"

२.४ विविध:

२.४.१ : प्रतिनिधि सभा सदस्य निर्वाचन २०८२ मा प्रत्यक्ष निर्वाचित दलगत ज्येष्ठ नागरिकसहित उमेरसमुह अनुसारको सांसद संख्या

दलको नाम	उमेरसमुह (वर्ष)				६०+ (ज्येष्ठ नागरिक)		जम्मा		कुल जम्मा
	२५–२९	३०–३९	४०–४९	५०–५९	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	
राष्ट्रिय स्वतन्त्र पार्टी	७	४०	४३	३२	०	३	१३	११२	१२५
नेपाली काँग्रेस	०	४	६	३	०	५	१	१७	१८
नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एमाले)	०	२	२	३	०	२	०	९	९
नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी	०	०	४	२	०	२	०	८	८
श्रम संस्कृति पार्टी	१	०	२	०	०	०	०	३	३
राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी	०	१	०	०	०	०	०	१	१
स्वतन्त्र	०	०	०	०	०	१	०	१	१
जम्मा	८	४७	५७	४०	०	१३	१४	१५१	१६५

श्रोत : निर्वाचन आयोग

२.४.२ : प्रतिनिधि सभा सदस्य निर्वाचन २०८२ मा समानुपातिकतर्फ दलगत ज्येष्ठ नागरिकसहित उमेरसमुह अनुसारको सांसद संख्या

दलको नाम	उमेरसमुह (वर्ष)				६०+ (ज्येष्ठ नागरिक)		जम्मा		कुल जम्मा
	२५–२९	३०–३९	४०–४९	५०–५९	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	
राष्ट्रिय स्वतन्त्र पार्टी	९	२२	१८	७	०	१	४८	९	५७
नेपाली काँग्रेस	०	३	४	७	३	३	१५	५	२०
नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एमाले)	०	०	३	३	०	३	४	५	९
नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी	०	२	५	३	१	५	१०	६	१६
श्रम संस्कृति पार्टी	१	०	१	१	०	१	३	१	४
राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी		१		१	०	२	२	२	४
जम्मा	१०	२८	३१	२२	४	१५	८२	२८	११०

श्रोत : निर्वाचन आयोग

"ज्येष्ठ नागरिक विरुद्ध हुने दुर्व्यवहार अन्त्यका लागि तथ्यमा आधारित नीति र कार्य"

२.४.३ : ज्येष्ठ नागरिकको शैक्षिक स्थिति, २०७८

विवरण	६०+ उमेरका ज्येष्ठ नागरिकको शैक्षिक स्थिति (%)	
	शिक्षित	अशिक्षित
महिला	१५.१	८४.९
पुरुष	४७.८	५२.२

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

२.४.४ : आर्थिकरुपले सक्रिय ज्येष्ठ नागरिक, २०७८

विवरण	६ महिना ≥ (%)	≥ ३ देखि < ६ महिना (%)	< ३ महिना (%)	काम नगरेको (%)
पुरुष	३९.६	१०.९	९.३	४०.१
महिला	१९.८	११.९	१२.२	५६.१
जम्मा	२९.४	११.४	१०.८	४८.३

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

२.४.५ : ज्येष्ठ नागरिकको रोजगारीको स्थिति, २०७८

विवरण	रोजगार (%)	रोजगार दाता (%)	स्व–व्यवसाय कामदार (%)	परिवारको सहयोगी (%)	उल्लेख नभएको (%)	जम्मा
पुरुष	१४.८	१.१	७२.२	११. ८	०.१	१००.०
महिला	११.६	०.३	६४.३	२३. ७	०.१	१००.०
जम्मा	१३.४	०.८	६८.८	१७	०.१	१००.०

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०७८

२.४.६ : ज्येष्ठ नागरिकको आर्थिकरुपले सक्रिय हुने कार्यक्षेत्र, २०७८

विवरण	कृषि (%)	गैरकृषि (%)	उल्लेख नभएको (%)
पुरुष	७२.५	२७.५	०.१
महिला	७२.८	२७.१	०.१
जम्मा	७२.६	२७.३	०.१

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

२.४.७ : सडक दुर्घटनामा परेका ज्येष्ठ नागरिकको संख्या

विवरण	आ.व.२०८१/८२		
	मृत्यु	गम्भिर घाइते	सामान्य घाइते
महिला	२१	४२	२०८
पुरुष	५३	१३९	५११
जम्मा	७४	१८१	७१९

श्रोत : नेपाल प्रहरी

"हाम्रा ज्येष्ठ नागरिकहरूको चाहना, समृद्धि र अधिकार : स्थानीयदेखि विश्वव्यापी पहलीकरण"

२.४.८ : ज्येष्ठ नागरिकको आत्महत्या सम्बन्धि संख्या

विवरण	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
महिला	२६६	२०४	२३६
पुरुष	५२९	४१६	१७४
जम्मा	७९५	६२०	४१०

श्रोत : नेपाल प्रहरी

२.४.९ : नेपाल प्रहरीमा दर्ता भएका मुद्दा र पीडित ज्येष्ठ नागरिकको संख्या

विवरण	२०८२		
	महिला	पुरुष	जम्मा
घरेलु हिंसा	६९३	२७९	९७२
बहुविवाह	३	०	३
अभद्र व्यवहार	१०	३१	४१
जवरजस्ती करणी उद्योग	९	०	९
जवरजस्ती करणी	२३	०	२३
हिंसाको कारण कर्तव्य ज्यान	१	२	३

श्रोत : नेपाल प्रहरी

२.४.१० : मन्त्रालयको कार्य क्षेत्र

समुह	संख्या	प्रतिशत
महिला	१,४९,११,०२७	५१.१३
बालबालिका (०–१७ वर्ष)	९८,६९,५८३	३३.८४
जेष्ठ नागरिक (६०+वर्ष)	२९,७७,३१८	१०.२१
अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु	६,४७,७४४	२.२२
यौनिक तथा लैंगिक अल्पसंख्यक	२९२८	०.०१
महिला, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, अपांगता भएका व्यक्ति र यौनिक तथा लैंगिक अल्पसंख्यक	२,२५,०२,७५२	७७.१६
नेपाल	२,९१,६४,५७८	१००.००

नेपाल सरकार
महिला, बालबालिका, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक र सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालय
सिंहदरबार, काठमाडौं, फोन नं. : ४२००४०८/४२००३३७/४२१११९०
फ्याक्स नं. : ४२००११६, Email: info@mowcsc.gov.np
Web : www.mowcgss.gov.np

तथ्याङ्कमा ज्येष्ठ नागरिक

आषाढ, २०८३

नेपाल सरकार
महिला, बालबालिका, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक र सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालय
सिंहदरबार, काठमाडौं

१. परिचयः

नेपाल दक्षिण एशियामा अवस्थित एक सार्वभौम, धर्मनिरपेक्ष, समावेशी तथा स्वतन्त्र राष्ट्र हो। विश्वकै सर्वोच्च शिखर सगरमाथा तथा गौतम बुद्धको जन्मस्थल लुम्बिनीका कारण नेपालले अन्तर्राष्ट्रिय समुदायमा विशिष्ट पहिचान कायम गरेको छ। भू-परिवेष्ठित देशको रुपमा रहेको नेपालले विश्वको कुल भुभागको करिव ०.०३ प्रतिशत तथा एशिया महादेशको करिव ०.३ प्रतिशत क्षेत्रफल ओगटेको छ। यहाँको भौगोलिक बनावट तथा जलवायु अत्यन्त विविध र बहुआयामिक प्रकृतिको रहेको छ। देश पूर्वदेखि पश्चिमसम्म औसत करिव ८८५ किलोमिटर फैलिएको छ भने उत्तरदेखि दक्षिणसम्म औसत चौडाई करिव १९३ किलोमिटर रहेको छ, जसको कुल क्षेत्रफल १४७१८१ वर्ग किलोमिटर रहेको छ।

नेपाल पूर्व पश्चिम दिशामा फैलिएका तीन प्रमुख भौगोलिक क्षेत्रहरुमा विभाजित रहेको छ। उत्तरी हिमाली क्षेत्रमा विश्वकै अग्ला हिमश्रृंखलाहरु अवस्थित छन् जहाँ ८००० मिटर भन्दा माथिका आठवटा शिखरहरु रहेका छन् जसमा सगरमाथा (८८४८.८६ मिटर) पनि यहीं पर्दछ। मध्य पहाडी क्षेत्रमा मनोरम पहाड, उपत्यका तथा तालहरु रहेका छन् र यही क्षेत्रमा संघीय राजधानी काठमाडौं अवस्थित छ। दक्षिणी भागमा तराई क्षेत्र पर्दछ जुन समथर भू-भाग भएकाले कृषि उत्पादनको मुख्य केन्द्र मानिन्छ र यसलाई देशको अन्न भण्डार पनि भनिन्छ। नेपालको अधिकांश कृषि उत्पादन यही क्षेत्रमा केन्द्रित रहेको छ।

नेपालको संविधान २०७२ अनुसार नेपाल सात प्रदेशसहितको संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्य हो। देशलाई थप ७५३ स्थानीय तहमा विभाजन गरिएको छ जसमा ६७४३ वडा सहित ४६० गाउँपालिका, २७६ नगरपालिका, ११ उपमाहानगर पालिका र ६ महानगरपालिका समावेश छन्। नेपालमा कुल ७७ प्रशासनिक जिल्लाहरु हरेका छन्। यसको उत्तरी सीमाना चीनसँग जोडिएको छ भने पूर्व, पश्चिम र दक्षिणतर्फ भारतसँग सीमा जोडिएको छ।

नेपाल १४२ जातजाति, १२४ भाषा र १० धर्म सहितको बहुजातीय, बहुभाषिक तथा बहुसांस्कृतिक राष्ट्र हो। राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार नेपालको कुल जनसंख्या २,९१,६४,५७८ रहेको छ। कुल जनसंख्या मध्ये करिव १०.२१ प्रतिशत ज्येष्ठ नागरिक रहेका छन्। नेपालमा कूल जनसंख्या वृद्धि दर ०.९२ प्रतिशत रहेको छ भने ज्येष्ठ नागरिकको वृद्धि दर ३.३० प्रतिशत रहेको छ। यसरी ६० वर्ष उमेर पुरा भएका ज्येष्ठ नागरिक राज्यका आदर्श तथा पथप्रदर्शक हुन्। आफ्नो उर्जाशील समय कुनै न कुनै तरिकाबाट राष्ट्र, समाज र परिवारको लागि व्यतीत गरेर जीवनको उत्तरार्द्धमा रहेका ज्येष्ठ नागरिकको बारेमा जानकारी प्रदान गर्ने उद्देश्यले यो लिफ्लेट प्रकाशन गरिएको छ।

२. तथ्याङ्कमा ज्येष्ठ नागरिकहरूको अवस्था

२.१ जनसंख्या :

नेपालमा पछिल्लो समय ज्येष्ठ नागरिकहरुको जनसंख्या निरन्तर बढ्दै गएको छ। जनसंख्याको संरचनामा परिवर्तन भइरहेको छ जसले बृद्ध व्यक्तिहरुको अनुपात बढ्दै गएको छ। यद्धपि यो वृद्धि विकासित देशको तुलनामा भने कमै छ तापनि यो प्रकृया शुरु भइसकेको संकेत देखिन्छ। दीर्घकालीन रुपमा यसले नेपालको सामाजिक संरचना तथा अर्थतन्त्रमा नकारात्मक प्रभाव पार्न सक्ने देखिन्छ ।

२.१.१ : ज्येष्ठ नागरिकको जनसांख्यिक अवस्था

वि.सं.	कूल जनसंख्या	६०+ उमेरको जनसंख्या	६०+ उमेरको जनसंख्या (प्रतिशत)
२०४८	१८४९१०९७	१०७१२३४	५.८
२०५८	२२७३६९३४	१४७७३७९	६.५
२०६८	२६४९४५०४	२१५४४०८	८.१
२०७८	२९१६४५७८	२९७७३१८	१०.२
२०८२*	३००३४०४०	३३५५८०८	११.२

*श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०४८-२०७८ ; * प्रक्षेपित जनसंख्या*

२.१.२ : कूल जनसंख्या र ज्येष्ठ नागरिकको जनसंख्या वृद्धिदर

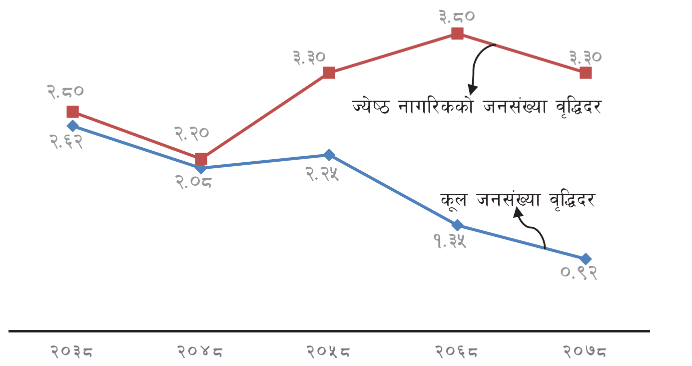

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०३८-२०७८

२.१.३ : ज्येष्ठ नागरिको उमेरसमुहअनुसार जनसांख्यिक विवरण

उमेर समुह (वर्ष)	२०५८		२०६८		२०७८	
	जम्मा जनसंख्या	कुल जनसंख्याको प्रतिशत	जम्मा जनसंख्या	कुल जनसंख्याको प्रतिशत	जम्मा जनसंख्या	कुल जनसंख्याको प्रतिशत
६०-६४	४९६६५२	२.१	७५६८२७	२. ९	९५५६०४	३.३
६५-६९	३७४४७३	१.६	५५४,४४९	२.१	७७१६१८	२.६
७०-७४	२५०७३८	१.१	३९५,१५३	१.५	६०९३७०	२.१
७५-७९	१६१५७८	०.७	२३५,१३५	०.९	३५३२०३	१.२
८०+	११९०७०	०.५	२१२,८४६	०.८	२८७५२३	१.०

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०४८-२०७८

२.१.४ : ज्येष्ठ नागरिकको लैंगिक स्थिति र निर्भरता अनुपात

वि.सं.	विवरण	६०+ जनसंख्या (%)	ज्येष्ठ नागरिक निर्भरता अनुपात
२०४८	दुवै	५.८	११.२
	महिला	५.७	११.६
	पुरुष	५.४	१०.८
२०५८	दुवै	६.५	१२.०
	महिला	६.६	१२.३
	पुरुष	६.४	११.७
२०६८	दुवै	८.१	१४.३
	महिला	८.३	१५.१
	पुरुष	८.०	१३.६
२०७८	दुवै	१०.२	१४.२
	महिला	१०.१	१४.३
	पुरुष	१०.३	१४.१

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०४८-२०७८

२.१.५ : ज्येष्ठ नागरिकको वसाईको स्थिति

बसाइको स्थिति	२०६८		२०७८	
	जनसंख्या	%	जनसंख्या	%
एक्लै बस्ने	८७६६२	४.१	१३२१८१	४.४
श्रीमान श्रीमतीसँगै वस्ने	२१९१६४	१०.२	४२६२७१	१४.३
श्रीमान श्रीमती र बच्चासँगै वस्ने	८८६६५३	४१.२	१२४४७७१	४१.८
श्रीमान श्रीमती र अन्यसँगै वस्ने	१७२६१४	८	२२५१०१	७.६
बच्चासँगै बस्ने	५६५९८८	२६.३	७१८३०६	२४.१
अन्य परिवार सदस्यसँगै बस्ने	१३६५३९	६.३	१७३०२८	५.८
अन्य नातेदारसँगै बस्ने	१५४१३	०.७	४९४६७	१.७
नाता नपर्नेसँगै बस्ने	६९६४४	३.२	७८४०	०.३
घरमा कामदारको रुपमा बस्ने	७३३	०	३५३	०
जम्मा	२१५४४१०	१००	२९७७३१८	१००

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, २०७८

२.१.६ : ज्येष्ठ नागरिकको वैवाहिक स्थिति

बैबाहिक स्थिति	२०६८		२०७८	
	जनसंख्या	%	जनसंख्या	%
विवाहित	१६७४३६७	७७.७	२१६६७०३	७२.८
अविवाहित	२२९७०	१.१	३५८८२	१.२
विधवा/ विधुर	४४५५७०	२०.७	७५३०३१	२५.३
सम्बन्ध विच्छेद	३२५७	०.१	४००३	०.१
छुट्टिएको	८२४६	०.४	१७६९९	०.६
जम्मा	२१५४४१०	१००	२९७७३१८	१००

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, २०७८

२.१.७ : समाज कल्याण केन्द्र बृद्धाश्रम (पशुपति) मा आश्रय लिएका ज्येष्ठ नागरिकको विवरण

बर्ष	विवरण	उमेर समुह (वर्ष)				
		६०-७०	७०-८०	८०-९०	९०+	जम्मा
२०८१	महिला	८	१२	११	१५	४६
	पुरुष	३	९	१०	४	२६
	जम्मा	११	२१	२१	१९	७२
२०८२	महिला	७	१३	१०	१४	४४
	पुरुष	३	९	९	३	२४
	जम्मा	१०	२२	१९	१७	६८

श्रोत : समाज कल्याण केन्द्र बृद्धाश्रम पशुपति २०८१, २०८२

२.२ स्वास्थ्य :

नेपालमा ज्येष्ठ नागरिकहरुको स्वास्थ्य आवस्थामा विभिन्न चुनौतीहरु रहेको देखिन्छ। उमेर बढ्दै जाँदा उच्च रक्तचाप, मधुमेह, मुटुरोग, श्वासप्रश्वाससम्बन्धी समस्या लगायतका दीर्घरोगहरुको जोखिम आदि बढ्ने गरेको छ। एक्लोपन, मानसिक तनाव र सामाजिक सद्भावको कमीका कारण पनि ज्येष्ठ नागरिकको दैनानुदिनको जीवन कष्टकर हुँदै गएको छ। ज्येष्ठ नागरिकहरु अझै पनि नियमित स्वास्थ्य सेवाको पहुँचबाट पूर्णरुपमा लाभान्वित हुन सकेका छैनन्। यद्यपी नेपालमा केही सरकारी र निजी अस्पतालहरुले ज्येष्ठ नागरिक समर्पित जेरियाट्रिक (ज्येष्ठ नागरिक) स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गरिआएका छन्।

२.२.१ : ज्येष्ठ नागरिकमध्ये अपाङ्गता भएका ज्येष्ठ नागरिकको संख्या, २०७८

विवरण	पुरुष		महिला		जम्मा	
	संख्या	%	संख्या	%	संख्या	%
अपाङ्गता नभएका	१३३९१०८	९२.७	१४३०९९२	९३.३	२७७०१००	९३
अपाङ्गता भएका	१०४२३८	७.२	१०१७९८	६.६	२०६०३६	६.९
नखुलेका	५६१	०.१	६२१	०.१	११८२	०.१
जम्मा	१४४३९०७	१००	१५३३४११	१००	२९७७३१८	१००

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०७८

२.२.२ : ज्येष्ठ नागरिकको मृत्युको कारण, २०७८

मृत्युको कारण	पुरुष		महिला		जम्मा	
	संख्या	%	संख्या	%	संख्या	%
सरुवा रोग	८०२०	११.७	५०१०	९	१३०३०	१०. ५
नसर्ने रोग	३६६९७	५३.४	२९७०८	५३.५	६६४०५	५३.४
सडक दुर्घटना	४४७	०.६	२८३	०.५	७३०	०.६
अन्य दुर्घटना	१६९६	२.५	१०५९	१.९	२७५५	२.२
अपराध/हत्या	१४४	०.२	६९	०.१	२१३	०.२
अत्महत्या	४४४	०.६	१६६	०.३	६१०	०.५
प्राकृतिक प्रकोप/विपद्	३६४३	५.३	३०९८	५.६	६७४१	५.४
अन्य	१७३२८	२५.२	१५७९०	२८.५	३३११८	२६.७
नखुलेको	३४४	०.५	२९४	०.५	६३९	०.५
जम्मा	६८७६२	१००	५५४७८	१००	१२४२४०	१००

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०७८

२.२.३ : समाज कल्याण केन्द्र बृद्धाश्रम (पशुपति) मा आश्रय लिई मृत्युवरण गरेका ज्येष्ठ नागरिकको विवरण

बर्ष	विवरण	उमेर समुह (वर्ष)				
		६०-७०	७०-८०	८०-९०	९०+	जम्मा
२०८१	महिला	०	१	०	२	३
	पुरुष	०	१	०	०	१
	जम्मा	०	२	०	२	४
२०८२	महिला	०	१	१	२	४
	पुरुष	०	१	१	१	३
	जम्मा	०	२	२	३	७

श्रोत : समाज कल्याण केन्द्र बृद्धाश्रम पशुपति २०८१, २०८२